

Ohlédnutí za sociologií Inocence Arnošta Bláhy

Inocence Arnošta Bláhu (1879–1960) lze s mírnou nadsázkou a možná dokonce i bez ní označit za zapomenutého nebo minimálně opomíjeného českého sociologického klasika. Jeho čtená díla se dnes mnoho nečtou, málokdo zná jeho reálný význam pro konstituování české sociologie. Otázku, zda a co nám může jeho (a vlastně obecně celá česká klasická) sociologie nabídnout dnes, si téměř nikdo ani neklade. Bláhovo výročí je vhodnou příležitostí k ohlédnutí za jeho sociologií a k jejímu připomenutí.

V každé vědecké disciplíně existují dva typy jejích zakladatelů. První typ představují badatelé, kteří vtiskli oboru specifickou odbornost a teoretické zakotvení výzkumu. Druhý typ tvoří vědci budující vědu v otázce její organizace a institucionalizace.¹ V případě české sociologie můžeme k prvnímu typu zakladatelů přiřadit J. L. Fischera, druhý typ reprezentuje J. Král; Bláha patří k oběma typům. Při takovémto analytickém dělení je třeba mít na paměti následující rozdílné charakteristiky obou typů zakladatelství. Zatímco institucionální zakladatelství lze realizovat jako akt (zorganizovat a vést skupinu badatelů, založit katedru, odborný žurnál, výzkumný ústav, učenou společnost atd.), zakladatelství diskurzivní (produkce konceptů, teorií, témat, metodologie) je spíše záležitost retrospektivní. Diskurzivní zakladatel je zpětně konstruován odezvou na svou práci. Jako živý autor může „budoucí“ zakladatel maximálně poskytnout dílo, které se stane ohniskem diskurzu: další badatelé se k němu vztahují, jeho koncepty jsou reinterpretovány, témata, která otevřel, jsou stále nosná atd. Návrh rozdělení českých sociologických klasiků podle míry, do jaké se podíleli na institucionálním nebo diskurzivním zakladatelství, podaný v následující tabulce, vychází z koncepce Baehra a O'Briana [Baehr, O'Brian 1994], kteří ji aplikovali na sociology světové.

Uvedený výčet významných osobností první fáze formování české sociologie jako samostatné vědní disciplíny není nikterak složitý ani dlouhý. V podstatě všichni byli žáky T. G. Masaryka, jehož seminářem také postupně prošli, ale zdaleka ne epigony a často ani pokračovateli. T. G. Masaryk a I. A. Bláha přispěli k rozvoji oboru jak teoreticky, tak institucionálně, J. L. Fischer pak spíše k rozvoji teorie. K této trojici nejvýznamnějších zakladatelů lze připojit ještě „velkého solitéra české sociologie“ [Petrusek 1999: 68] E. Chalupného. Role B. Foustky a J. Krále byla spíše institucionální a iniciační. E. Beneš není uveden proto, že jeho sociologické aktivity poměrně brzy ustoupily jeho činnosti i zájmům politickým.

* Text je přepracovanou a zkrácenou verzí některých kapitol mé disertační práce věnované Bláhově sociologii D. Janák. *Hodnoty a hodnocení v sociologii Inocence Arnošta Bláhy. Studie z dějin klasické české sociologie*. Brno: FSS MU 2008.

¹ Při tomto dělení vycházím především z inspirativní práce Baehra a O'Briana [Baehr, O'Brian 1994]. V českém kontextu obdobně přistupuje k otázce zakladatelů sociologie např. M. Petrusek.

Tabulka 1. Rozdělení českých sociologů dle typu „zakladatelství“

sociologie světová	sociologie česká	diskurzivní zakladatelství	institucionální zakladatelství
Worms	Král	–	+
Small	Foustka	+ / –	+
Durkheim	Bláha	+	+
Weber	Masaryk, Chalupný	+	– / +
Marx	Fischer	+	–

Zdroj: koncepce podle Baehr, O'Brian [1994].

Bláhovo diskurzivní zakladatelství

K rozvoji oboru přispěl Bláha po diskurzivní stránce otevřením v sociologii nestandardních témat: v rámci české sociologie např. zkoumáním města jako sociálního jevu, v kontextu sociologie světové zpracováním tématu inteligence – i původním a objevným zpracováním témat standardních (problém dělnictva, venkova, rodiny, socializace). Ve své sociologii dokázal spojit rozličné myšlenkové vlivy (vedle domácích zejména francouzské a německé) a formulovat vlastní obecnou sociologickou teorii – federativní funkcionalismus. Nepopíratelný díl má i na promýšlení a budování sociologické metodologie (např. ve svébytné metodě sociální introspekce, ale i v pionýrském používání dotazníků pro sociologický průzkum atd.).

Protože Bláha rozvíjel své pojmy a metodu vždy v souvislosti s konkrétními analýzami určitých společenských jevů, které našly téměř vždy své monografické završení, je možné přiblížit základní body jeho koncepce v úzké vazbě na témata, která zpracovával v rámci svých monografií. Přitom nám nejde o „převyprávění“ Bláhových sociologických názorů, spíše jde o upozornění na význam a místo Bláhových klíčových sociologických děl ve vývoji jeho sociologického myšlení.

Přibližně první třetinu své sociologické práce věnoval Bláha sociologii města. Sociologie města převažuje v Bláhově sociologické tvorbě (knižní i časopisecké) přibližně do poloviny dvacátých let.² I když první českou práci spadající do oblasti zájmu sociologie města je pravděpodobně Chalupného spis *Poměry dělnictva tábořského* [Chalupný 1903], inspirovaný Engelsovou prací *Postavení dělnické třídy v Anglii*, nelze v Chalupného případě ještě mluvit o „čisté“ sociologii města. Teprve Bláhova kniha *Město. Studie sociologická* z roku 1914 [Bláha 1914] představuje první skutečně českou sociologickou analýzu a teorii města jako sociálního

² Za zrození Bláhy sociologa můžeme považovat jeho disertaci z r. 1908 [tiskem zkráceně Bláha 1913–1914] a za teoretický testament *Sociologii*, dokončenou v oficiálním intelektuálním vyhnání v 50. letech a vydanou posmrtně r. 1968 [Bláha 1968].

jevu.³ Metodologicky je Bláhova analýza zakotvena v durkheimovské sociologii snažící se o analýzu jevu pátráním po jeho příčinách, struktuře a funkcích. Bláhova studie je také prototypem jeho monografického přístupu, zaměřujícího se spíše na jednotlivá sociologická témata než teoretické syntézy. V analýzách města nalezneme Bláhovu formulaci určité teorie koncepce modernity, jejímiž klíčovými pojmy jsou „pokrok“, „individualizace“, „racionalizace“ a „nová solidarita“. První Bláhova práce o městě, disertace *Duše malého města*, je zajímavá v českých poměrech i svým pionýrským využitím dotazníku v sociologickém výzkumu.⁴

Otázka, odkud se morální normy a pravidla berou, proč a jak se jim jednotlivci podřizují, je jednou z klasických sociologických otázek a úzce souvisí s obecnou teorií společnosti.⁵ Také velká část Bláhova sociologického zájmu je věnována problematice mravního života a jím hájený postulát individuálního mravního aktivismu se odráží v angažovanosti jeho sociologie.⁶ K problematice mravnosti se Bláha vyjadřoval v nesčetných studiích, článcích a recenzích především ve dvacátých a čtyřicátých letech a publikoval také dvě větší monografie [Bláha 1922; 1940]. V kontextu českého meziválečného myšlení bývá Bláhova *Filosofie mravnosti* spolu s *Positivní etikou* Fr. Krejčího (obě vyšly roku 1922) označována za nejvýznamnější dílo k etické problematice.⁷ Z našeho pohledu je Bláhova *Filosofie mravnosti* významná proto, že obsahuje jeho polemické vyrovnání se s Durkheimovým objektivismem v rámci tematizace vztahu subjektivní

³ Podrobnější rozbor Bláhovy sociologie města a komparace se sociologií města M. Webera, G. Simmela a představitelů chicagské školy (Park, Burgess, McKenzie), jakož i zasažení Bláhovy sociologie města do kontextu české sociologie města, je podán v mé stati „I. A. Bláha a počátky sociologie města u nás“ [Janák 2006b].

⁴ Jedná se o jeden z prvních (ne-li vůbec první) českých sociologických výzkumů dělání pomocí dotazníku. Ke svým závěrům o malém městě Bláha dospívá na základě analýzy asi 150 dotazníků rozeslaných „do malých měst českých, moravských a slovenských na jednotlivce nejrozličnějších stavů“ [Bláha 1913–1914, 1. část: 1; LN z 23. 7. 1913]. Podrobnější metodologické údaje o konstrukci dotazníků, výběru respondentů a způsobu zpracování nejsou bohužel dostupné. Z publikovaného textu však vyplývá – řečeno dnešní terminologií – že Bláhova metoda je kvalitativní analýzou odpovědí na převážně otevřené otázky. Z textu je také patrné, že Bláha pracuje s dotazníky opatrně a kriticky. Je si vědom omezené možnosti generalizace. Proto často ani neuvádí absolutní nebo relativní četnosti. S dotazníky pracuje, jako je běžné např. u analýz kvalitativních rozhovorů, tj. uvádí typické ilustrativní ukázky odpovědí nebo definuje a klasifikuje typy odpovědí k určitému tématu. Sledovanými tématy v Bláhově dotazníku byla např. otázka maloměstské religiozity, politického chování a smýšlení, poměr k povolání, volnočasové aktivity, vzájemný poměr maloměstských vrstev, hodnocení života na malém městě.

⁵ Durkheim ve svém pojednání o společenské dělbě práce hned v první větě předmluvy k prvnímu vydání říká, že jeho „kniha je především snahou pojednat o skutečnostech mravního života podle metody pozitivních věd“ [Durkheim 2004: 33].

⁶ Dlouhodobě a systematicky se Bláhově etice věnuje J. Sedlák a v tomto ohledu odkazuje k jeho pracím uvedeným v seznamu literatury [Sedlák 1991, 1992a, 1992b, 1995, 2000].

⁷ Srov. [Zouhar, Pavlincová, Gabriel 2005: 102–117]. Text nabízí i srovnání Krejčího a Bláhova pojetí mravnosti i etiky.

a objektivní stránky mravnosti a první systematickou reflexi metodologických požadavků raného pozitivismu rozvíjením subjektivistické metodologie a vlastním zpřesňováním pojmu „empirie“. Tyto úvahy jej pak vedly k formulaci metody sociální introspekce, o níž bylo pojednáno již na jiném místě *Sociologického časopisu* [viz Janák 2006a].

Další z velkých sociologických témat, téma rodiny a socializace, Bláha pojednal ve dvou knihách [Bláha 1927, 1933 – obě se dočkaly více vydání]. Z hlediska jeho sociologie je významnější první z obou knih – *Sociologie dětství* [Bláha 1927], protože v ní poprvé formuloval pojem „sociální situace“ jako klíčový koncept pro sociologické řešení vztahu jednotlivce a společnosti. Pomocí tohoto konceptu Bláha popisuje přechod od lidského agregátu ke společenství lidí a mechanismus vzniku nadindividuálních sociálních struktur.

Zbýlé dvě významné meziválečné knihy *Sociologie sedláka a dělníka* [Bláha 1925] a *Sociologie inteligence* [Bláha 1937] lze přiřadit k Bláhovu zájmu o výzkum „sociálních typů“. U tohoto pojmu se na chvíli zastavme. Bláhovo pojetí sociálního typu se nalézá někde mezi pojetím Durkheimovým, vyloženým v *Pravidlech sociologické metody* [Durkheim 1926: 108–121], a metodologickým nástrojem ideálního typu M. Webera. V Durkheimově i Weberově případě jde o programové hledání střední cesty mezi krajností historických monografií historismu, rozbíjejících obecné zákony v popisu jedinečných situací, a opačnou tendencí filozofie dějin, která stanovuje spekulativním způsobem univerzálně platné pojmy s ambicí zahrnout celé lidstvo. Samotný Durkheim naznačil způsob stanovení sociálních typů ve směru budování tzv. sociální morfologie, která se zabývá primárně geografickými, demografickými a organizačními charakteristikami skupin. Weberův ideální typ je zase čistě heuristickým nástrojem k vystižení obecných charakteristik určitého sociálního jevu či procesu.

Ve zkoumání sociálního typu jde Bláhovi o vykreslení charakteristických vlastností (fyziologických, duševních, morfologických, mravních) a rysů v určité skupině [Bláha 1925: 8]. Aniž by na Durkheima či Webera explicitně odkazoval, spojuje Durkheimovu intenci strukturovat všeobsahující sumu lidí – označovanou vágním termínem společnost – s Weberovou snahou neredukovat kvalitativní specifika různých skupin (např. zavedením jednostranně ekonomického kritéria třídního dělení).

V souvislosti s výzkumy konkrétních sociologických témat Bláha rozvíjel svou metodologii i teorii. Koncem třicátých let začíná Bláha svou obecnou sociologickou teorii místy označovat jako „federativní funkcionalismus“. Koncepte federativního funkcionalismu, pracující s ústředním pojmem sociální situace, byla poprvé uceleně vyjádřena v *Sociologii inteligence* [Bláha 1937] a systematicky je shrnuta v Bláhově sociologickém testamentu, v *Sociologii* [Bláha 1968]. V sociální situaci vzniká nový obecný (sociální) typ myšlení a jednání individuí a sociální funkce jsou činnosti, které probíhají v souladu s tímto novým typem. Funkce jsou činnosti regulované v sociální situaci vzniklým sociálním řádem (například jazykové jednání, které vede k uspokojení potřeby dorozumění, je sociální funk-

cí probíhající podle gramatických norem vzniklých v sociálním procesu sociální situace). Federovanost sociálních funkcí vyjadřuje vzájemné a nehierarchické ovlivňování a křížení jednotlivých funkcí, podobně jako individua v sociální situaci působí na sebe navzájem. I přes vzájemné působení však zůstávají individua i funkce autonomní: např. jednou z autonomních funkcí rodiny je socializace dítěte, ale tato funkce je ovlivňována logikou regulace sociální činnosti v povolání, které odvádí rodiče z domova, takže dochází ke křížení a vzájemnému ovlivňování relativně samostatných sociálních funkcí výchovných a pracovních.

Koncepce federativního funkcionalismu plní v Bláhově sociologii dvojí roli. Jednak zachovává „funkci“ jako jeden z klíčových pojmů Durkheimovy sociologie, a udržuje tak kontinuitu s dílem, které Bláha považoval za první vědeckou sociologii a z něhož sociologicky vyšel. Zároveň však funkcionalní sociologii rozvíjí pro své potřeby v závislosti na koncepci sociální situace a „kvalitativní“ metodologii. Díky tomu Bláhův federativní funkcionalismus nesklouzl k formalismu a staticitě některých pozdějších funkcionalistických koncepcí.

Podle J. Macků ovlivnila Bláhova teorie zásadním způsobem český strukturalismus v lingvistice a je zdrojem strukturalistického myšlení v Čechách, vedle ruské formalistické školy a české estetiky. Ke svému pojetí však dospěl dříve než česká estetika i sociologicko-filozofická koncepce J. L. Fischera [Macků 1970: 41–45]. Tím Bláhovo diskurzivní zakladatelství přesahuje hranice české sociologie, jíž zanechalo náměty k zamyšlení i koncepty k dalšímu rozvíjení a vtisklo jí, alespoň v době meziválečné a těsně poválečné, její specifičnost a osobitost.

Bláhovo institucionální zakladatelství

I. A. Bláha přispěl k rozvoji české sociologie po institucionální a organizační stránce zejména iniciační snahou při položení základů brněnské akademické sociologie a obdobným úsilím při založení první české sociologické společnosti. Organizoval sociologické výzkumy a vedl výzkumný ústav při zemědělské akademii. Intenzivně se zapojil do úsilí o vznik nové vysoké školy sociálního zaměření. Jeho asi největším přínosem pro rozvoj oboru bylo založení prvního českého sociologického periodika.

Institucionální a organizační základy brněnské sociologie

Roku 1916 se Bláha habilitoval na české Vysoké škole technické v Brně pro obor filozofie se zvláštním zřetelem k sociologii, ale Vídní nebyl potvrzen. Potvrzení se dočkal až roku 1919 od české vlády jako soukromý docent a roku 1920 byla jeho docentura přenesena na Filosofickou fakultu Masarykovy university. Na sklonku roku 1921 byl prezidentem republiky jmenován mimořádným profesorem sociologie na Masarykově univerzitě, kde následující rok založil a po dobu

svého působení na univerzitě vedl sociologický seminář – jako druhé akademické pracoviště zaměřené na sociologii v republice. V roce 1923 se u Bláhy habilitoval E. Chalupný a 1926 J. L. Fischer.

Vedle formálního vedení věnoval Bláha systematickou pozornost i přípravě další generace sociologů [Voráček 1999: 126]. Bláha vykazoval osobnostní rysy charizmatického vůdce a dobrého řečníka. Částečně spontánně, částečně cílenou Bláhovou činností se kolem jeho osoby vytvořil bližší kruh studentů, kteří se pod Bláhovým vedením intenzivně věnovali sociologii. Někdy se hovoří o Bláhově brněnské sociologické škole a jejím vzájemném vymezování s pražskou sociologickou školou (např. [Sedlák 1993; Macků 1968]; nebo sborník *Brněnská sociologická škola* z roku 1966 [Obrdlíková 1966]).⁸ Od konce 20. a v průběhu 30. let vznikla určitá rivalita dvou akademických sociologických pracovišť, brněnského a pražského. Jejich vzájemné řevnivosti, spory, diskuse a polemiky částečně analyzoval ve své studii o meziválečné sociologické časopisecké produkci Nešpor [2007], hlubší analýza snaží se oddělit „osobní“ spory od těch „sociologických“ zatím chybí. Význam Bláhovy zakladatelské a iniciační činnosti v rámci brněnské i české sociologie je však nepopiratelný.

Masarykova sociologická společnost (MSS) a vydávání sociologické knihovny

Přípravy pro založení první české sociologické společnosti počaly v roce 1924. Podle E. Voráčka [Voráček 1999] byl Bláha „hybným elementem“ založení sociologické společnosti spolu s několika dalšími sociology, zejména E. Chalupným. Ustavující valná hromada *Masarykovy sociologické společnosti* (MSS) se konala 12. ledna 1925. Společnost se zaměřovala na přednáškovou činnost, konanou v rámci jejích schůzí a ve spolupráci s jinými institucemi, a k jejím významným aktivitám patřilo vydávání Sociologické knihovny ve spolupráci s nakladatelstvím Orbis, v níž vycházely jak původní domácí sociologické práce, tak i překlady klíčových děl zahraničních.⁹

Společnost se stala členem Mezinárodního sociologického ústavu se sídlem v Ženevě, na jehož kongresech se Bláha a Chalupný dočkali uznání a stali se i jeho viceprezidenty. Mezinárodní sociologický ústav i MSS fungují dodnes, ovšem soudit, zda prosperují, či spíše naopak, nepřísluší tomuto textu. Činnost MSS ve

⁸ Domnívám se, že otázka, zda se jednalo o dvě reálně odlišné sociologické orientace, které lze označit pojmem sociologická škola, vyznačující se vlastní vnitřní integritou (sdílená teoretická a metodologická východiska, témata, názory a publikace), nebo zda odlišnost byla spíše deklarativní v rámci tradiční pražsko-brněnské rivality, zůstává otevřená a vyžaduje si speciální zkoumání přesahující hranice předkládaného textu.

⁹ Do r. 1929 vyšlo v Sociologické knihovně pět publikací domácích sociologů (Bláha, Fischer, Machotka, Machotka a Ullrich, Chalupný) a tři překlady (Durkheim, Wormse, Comta).

třicátých letech poznamenal vnitřní rozkol, zejména spor J. Krále s E. Chalupným, který překročil hranice oboru, měl soudní dohru a vedl k odchodu některých zakládajících členů – J. Krále a spolupracovníků. Činnost společnosti nicméně pokračovala, ale původní idea vytvořit zastřešující institucionální platformu pro společnou sociologickou práci československých sociologů byla narušena.

Sociologická revue

Patrně nejvýznamnějším Bláhovým činem ve sféře institucionálního zakladatelství české sociologie bylo založení *Sociologické revue* – jako oficiálního a samostatného orgánu MSS v roce 1930 společně s E. Chalupným a J. L. Fischerem – a další řídicí redakční práce v ní. Původně se uvažovalo o vydávání prvního sociologického periodika v Praze, ale nakonec z obavy ze stagnace (na lenost B. Foustky v otázce zakládání MSS si stěžoval Bláha v korespondenci Chalupnému) k tomu nedošlo. Nepřímo se tím podpořil vznik dalšího sociologického periodika *Sociální problémy*, které vznikly následně do jisté míry jako konkurenční projekt pražských sociologů.

Kolem *Sociologické revue* se vytvořil širší okruh sociologů, kteří získali prostor pro výměnu názorů a publikaci výsledků výzkumů. Nebyla zdaleka pouze brněnskou záležitostí, přispívali do ní někteří pražští (např. K. Galla, J. Šíma) i slovenští (A. Štefánek) sociologové a byla médiem kontaktů se sociologií světovou, když do ní díky Bláhově stykům přispívali zahraniční autoři (např. F. Znaniecki, P. Sorokin, C. Bouglé, R. Duprat a další). Zahraniční autoři publikovali v revue i přehledy některých dílčích národních sociologií (švédské, anglické a americké, francouzské, maďarské) nebo sociologií oborových (americká či rumunská sociologie venkova, americká sociologie výchovy aj.) a Bláha dbal na to, aby zde byly zastoupeny i systematické referáty o tzv. slovanské sociologii – polské, jugoslávské, bulharské či ukrajinské.

Sociologická revue si podle mínění J. L. Fischera, ale i dalších sociologů (např. J. Stříteckého) získala světové postavení zejména referováním o domácí i zahraniční odborné sociologické produkci. Sám Bláha přispěl do revue vedle odborných statí několika stovkami recenzí a anotací, jakož i zprávami o sociologických kongresech. Je třeba připomenout, že *Sociologická revue* spolkla také nemalou část jeho soukromých příjmů, což mluví o nevšedním nadšení pro obor. Bláhovi a jeho spolupracovníkům se tak podařilo vybudovat platformu pro výměnu názorů a publikaci výsledků bádání, jež podnítila, zintenzivnila a zákonitě i zkvalitnila českou sociologickou produkci v míře, kterou sociologická společnost jako taková nemůže pokrýt a pro niž je odborné periodikum nezbytností.

Výzkumy a výzkumné ústavy

Bláhovy organizační schopnosti našly svůj výraz ve vedení výzkumných týmů i institucí, konkrétně ve vedení sociologické sekce při zemědělské akademii a výzkumů realizovaných při sociologickém semináři Masarykovy univerzity. Roku 1924 byla založena Československá akademie zemědělská. Jejím prezidentem se stal dlouholetý ministr zemědělství a pozdější ministerský předseda (1935–1938) Milan Hodža, jenž byl také členem Masarykovy sociologické společnosti. Z jeho popudu byla při zemědělské akademii zřízena komise pro sociologii venkova. Jejím předsedou byl jmenován Bláha a náměstkem Chalupný [Voráček 1999].

V roce 1931 Bláha přednesl v Masarykově sociologické společnosti přednášku s názvem „Dělnický výzkumný ústav“, v níž předložil a argumentačně podpořil návrh takto zaměřeného výzkumného pracoviště, ale zůstalo jen u návrhu. Podobně to dopadlo s dalším záměrem, Výzkumným ústavem ženským.

Úspěšnější byla jeho iniciativa v organizaci empirických výzkumů v rámci brněnského sociologického semináře. V roce 1932 se provedla případová studia obce Velké nad Veličkou, po válce koordinoval rozsáhlý výzkum Brna, který se bohužel poněkud nešťastně stal předmětem politických sporů a šarvátek, což se odrazilo na návratnosti použitých dotazníků a kvalitě dat.¹⁰

Vysoká škola sociální v Brně

Završením Bláhova institucionálního zakladatelství bylo založení nové vysoké školy zaměřené na sociální vědy, která měla být soustředěna kolem sociologie. Vysokou školu sociální se podařilo zřídit v roce 1947 a pro školní rok 1947/1948 se na ní stal Bláha rektorem.

Škola však neměla dlouhého trvání. Československo nabralo po r. 1948 asi nejdůslednější antiintelektualistický kurz ze všech socialistických zemí (s výjimkou stranických prominentů) spojený s kultem fyzické práce a ponižováním intelektuální a duševní činnosti obecně.¹¹ Pro sociologii rok 1948 znamenal upadnutí v nemilost a následovalo její oficiální rušení coby „buržoazní pavědy“. Bláhovy

¹⁰ Podle I. Gaďourka byl dotazník brněnského výzkumu přiložen k potravinovým lístkům a anketě Bláha udělal propagaci formou tiskové konference, kde mu byla podpora médií přislíbena. Omylem nebyl ale přizván jeden (nejmenovaný) pravcový list, který se na oplátku do ankety navezl jako do „nového prostředku komunistů ke kontrole lidí“, čímž se vyvolala mediální přestřelka a následně i nedůvěřivost respondentů [Gaďourek 2006: 75–76].

¹¹ Ovšem ani jinde neměli intelektuálové obecně a sociologové zvláště na růžích ustláno. Charakteristické je, že Jugoslávec M. Djilas, autor knihy *The New Class* – jedné z prvních reflexí vznikající státně socialistické nerovnosti, dlel v době jejího vydání v r. 1957 ve vězení za protistátní činnost [Wandycz 1998].

snahy a články na obranu sociologie, obviňované z buržoazního zpátečnictví, neměly na vývoj větší vliv. Příznačný název jednoho z těchto článků – „Snad po staru, ale podle pravdy (nikoli Pravdy)“ [Bláha 1948] – byl spíše labutí písni stojící nohama skutečně v jiných sociálních i intelektuálních poměrech, než které přišly s padesátými léty. Bláhova sociálněvědní vysoká škola byla po absolutoriu první studentské kohorty postupně rušena.¹² Pro Bláhu z toho plynul nucený odchod z oficiálního intelektuálního života a vysokoškolského prostředí. Bláha nesměl publikovat a byl vydán i zákaz překladu jeho děl, ačkoli s Bláhou samotným zacházeli všichni s úctou a poměrně vlídně.

V oficiální intelektuální izolaci nepřestal tvořit. Revitalizace sociologie na nových (marxistických) základech se však již nedožil. Zemřel náhle 25. dubna 1960 v Brně ve věku osmdesáti let. Jako sociologický testament vyšel v roce 1968 jeho syntetický spis *Sociologie*. Bláhovy dějiny československé sociologie [Bláha 1997] na své vydání počkaly u jednoho z jeho žáků v exilu až do druhé poloviny 90. let 20. století.

Dušan Janák

Literatura

- Baehr, P., M. O'Brian. 1994. „Founders, Classics and the Concept of a Canon.“ *Current Sociology* 42 (1): 1–148.
- Bláha, In. A. 1913–1914. „K psychologii malého města.“ *Lidové noviny* 21 (199): 1–2; (213): 1–2; (223): 1–2; (254): 1–2; (268): 1–2; (274): 1–2; 22 (30): 1–2; (35): 1–2; (41): 1–2; (65): 1; (72): 1–2.
- Bláha, In. A. 1914. *Město. Studie sociologická*. Praha: Melantrich.
- Bláha, In. A. 1922. *Filosofie mravnosti*. Brno: Píša.
- Bláha, In. A. 1925. *Sociologie sedláka a dělníka. Příspěvek k sociologii společenských vrstev*. Praha: Orbis.
- Bláha, In. A. 1927. *Sociologie dětství*. Praha, Brno: Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě, Dědictví Komenského v Praze.
- Bláha, I. A. 1933. *Dnešní krise rodinného života*. Praha: Nakladatelství E. Fastra.
- Bláha, In. A. 1937. *Sociologie inteligence*. Praha: Orbis.
- Bláha, In. A. 1940. *Vědecká morálka a mravní výchova*. Praha: Život a práce.
- Bláha, In. A. 1948. „Snad po staru, ale podle pravdy (nikoli Pravdy).“ *Sociologická revue* XIV: 306–308.
- Bláha, In. A. 1968. *Sociologie*. Praha: Academia.
- Bláha, In. A. 1997. *Československá sociologie od svého vzniku do r. 1948*. Brno: Doplněk.
- Chalupný, E. 1903. *Poměry dělnictva tábořského*. Tábor: Dělnický spolek.
- Durkheim, E. 1926. *Pravidla sociologické metody*. Praha: Orbis.

¹² Jak vznik, tak zánik Vysoké školy sociální v Brně byl postupný a plný „přechodných období“ a změn ve statusu školy i organizaci studia. První studenti nastoupili do brněnské pobočky pražské Vysoké školy politické a sociální v roce 1946. První absolventi již samostatné brněnské Vysoké školy sociální vyšli v r. 1949, poslední absolventi opustili školu v závěru roku 1951. Asi nejpodrobnější líčení okolností spjatých se vznikem a působením Vysoké školy sociální v Brně podává Pulec a Urbášek [Pulec, Urbášek 2003: 34–47].

- Durkheim, E. 2004. *Společenská dělba práce*. Brno: CDK.
- Gaďourek, I. 2006. *Cestou Komenského. Vzpomínky z mládí účastníka třetího odboje*. Brno: Barrister & Principal.
- Janák, D. 2006a. „Sociální introspekce I. A. Bláhy a Wittgensteinův argument proti soukromému jazyku. Poznámky k introspektivnímu přístupu v sociálních vědách.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 42 (4): 761–782.
- Janák, D. 2006b. „Inocenc Arnošt Bláha a počátky sociologie města u nás.“ *Sociální studia* 6 (2): 11–34.
- Macků, J. 1968. „Brněnská sociologická škola a její tradice.“ *Sociologický časopis* 4 (3): 307–315.
- Macků, J. 1970. „Kritický realismus a strukturalismus.“ Pp. 39–46 in *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university*. B, Řada filosofická. Brno: Universita J.E. Purkyně, Filosofická fakulta.
- Nešpor, Z. R. 2007. „Před ¾ stoletím... Kvantifikovaný esej o časopisecké produkci české sociologie před nástupem marxismu a dnes.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 43 (2): 397–422.
- Obrdlíková, J. (ed.). 1966. *Brněnská sociologická škola*. Sborník ze zasedání uspořádaného katedrou sociologie při filosofické fakultě UJEP a sekci pro obecnou sociologii a dějiny československé sociologie při brněnské odbočce Československé sociologické společnosti, ve spolupráci s Městským výborem Socialistické akademie v Brně, ve dnech 15. a 16. dubna 1966. Brno: Městský výbor Socialistické akademie.
- Petrusek, M. 1999. „Místo Emanuela Chalupného ve vývoji československé sociologie.“ Pp. 59–75 in Josef Zúmr (ed.). *Emanuel Chalupný, česká kultura, česká sociologie a Tábor*. Praha: Filosofia.
- Pulec, J., P. Urbásek. 2003. *Kapitoly z dějin univerzitního školství na Moravě v letech 1945–1990*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Sedlák, J. 1991. *Inocenc Arnošt Bláha jako etik*. Habilitační spis. Brno: Masarykova univerzita.
- Sedlák, J. 1992a. „In. A. Bláha o morálce inteligence.“ *Universitas* (1): 22–28.
- Sedlák, J. 1992b. „K Bláhovu pojmání vztahu morálky a politiky.“ *Etika* 4 (3) 27–30.
- Sedlák, J. 1993. „Význam brněnské sociologické školy (BSŠ) pro rozvoj sociálněvědního poznání.“ Pp. 91–99 in *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university*. G, Řada sociálněvědní. Brno: Filosofická fakulta Brněnské univerzity.
- Sedlák, J. 1995. *Inocenc Arnošt Bláha*. Brno: Masarykova univerzita.
- Sedlák, J. 2000. „Co je z Bláhy stále živého? Rozhovor s I. Gaďourkem, M. Gregorem, V. Kadlecem, M. Kubičkovou, P. Páclem, M. Petruskem a J. Sedlákem.“ *Univerzitní noviny* 7 (5): 67–71.
- Voráček, E. 1999. „Emanuel Chalupný, problémy rozvoje sociologie v Československu 20. let a vznik Masarykovy sociologické společnosti.“ Pp. 107–132 in Josef Zúmr (ed.). *Emanuel Chalupný, česká kultura, česká sociologie a Tábor*. Praha: Filosofia.
- Wandycz, P. S. 1998. *Střední Evropa v dějinách. Od středověku do současnosti. Cena svobody*. Praha: Academia.
- Zouhar, J., H. Pavlincová, J. Gabriel. 2005. *Demokracie je diskuse... Česká filosofie 1918–1945*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc.